

Історико-політичні проблеми сучасного світу:
Збірник наукових статей. – Чернівці:
Чернівецький національний університет,
2023. – Т. 48. – С. 54-62
DOI: 10.31861/mhpi2023.48.54-62

Modern Historical and Political Issues:
Journal in Historical & Political Sciences. – Chernivtsi:
Chernivtsi National University,
2023. – Volume. 48. – pp. 54-62
DOI: 10.31861/mhpi2023.48.54-62

УДК 355.48(470-651.1:651.2),,2022.02.24”: (341.38:327)

© Юрій Теміров ¹
© Лариса Лещенко ²

Війна Росії проти України і питання повоєнного міжнародного порядку

Російсько-українська війна засвідчила завершення постбіполярної доби і актуалізувала питання нового міжнародного порядку як в теоретичному, так і практичному вимірах. Домінуючі неореалістична (К. Волтц, Дж. Мершеймер) і неоліберальна інтерпретації (Дж. Айкенберрі), виявилися не здатними подолати виклики ахісторицизму, вийти за межі традиційних концепцій. Мета статті полягає у з'ясуванні впливу російсько-української війни на порядок денний та зміст обговорення питання повоєнного міжнародного порядку. В осмисленні згаданого питання в контексті російсько-української війни вже позначилися кілька тенденцій. Продуктивні альтернативні інтерпретації міжнародного порядку розвиваються передусім в рамках Англійської школи та історичної соціології в міжнародних відносинах. Крім історичного аналізу, до їхніх переваг належить фокусування на моделях безперервності та змін, що є вкрай важливим в умовах кардинальних і масштабних трансформацій міжнародних відносин. В прикладному контексті застосування історичистських підходів дозволить надати обґрунтовану оцінку можливості порядку, заснованого на правилах, в умовах гетерогенності суспільної природи ключових гравців світової політики, створити передумови для кардинальної зміни Заходом стратегії підтримки України.

Ключові слова: російсько-українська війна, міжнародний порядок, ахісторицизм, неореалізм, неолібералізм, історична соціологія.

Russia's War against Ukraine and the Issue of the Post-War International Order

The Russian-Ukrainian war marked the end of the post-bipolar era and actualised the issue of a new international order in both theoretical and practical dimensions. The dominant neorealist (K. Waltz, J. Mearsheimer) and neoliberal interpretations (J. Ikenberry), despite certain gains in the understanding of the nature of international order, proved unable to overcome the challenges of their inherent ahistoricism, to go beyond the traditional concepts of the international anarchy, the balance of power, idealisation of the role of international institutions. For realists, the situation is complicated by the lack of alternatives in the vision of the post-war system as a restoration of the rivalry of great powers and by the crisis of the theory and practice of the world liberal order.

The article aims to clarify the impact of the Russian-Ukrainian war on the agenda and content of the discussion of the issue of the post-war international order. Several trends have already appeared in understanding the mentioned question in the context of the Russian-Ukrainian war. Productive alternative interpretations of the international order are developed primarily within the English School and Historical Sociology in International Relations.

The English School and Historical Sociology in International Relations have the methodological potential to break out of the closed circle of ahistoricism. The latter examines International Relations through the prism of the interaction of coexisting various social orders and focuses on models of continuity and change, which is extremely important in conditions of radical and large-scale transfor-

¹ Кандидат історичних наук, доцент, декан факультету історії та міжнародних відносин, Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна. E-mail: u.temirov@donnu.edu.ua; <https://orcid.org/0000-0003-1062-942X>.

² Доктор політичних наук, професор, Інститут Міжнародних Студій та Безпеки, Факультет суспільних наук, Вроцлавський університет, Польща. E-mail: larysa.leszczenko@uwr.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8469-6612>.

mations, one of the manifestations of which is the collapse of the old and the formation of a new international order. In the applied dimension, historicist approaches will allow an impartial look at the possibility of implementing a rules-based order, which takes note of the heterogeneity of the social nature of the key players of world politics. Secondly, it will induce the West to abandon the disastrous “preventing Ukraine from losing” strategy and figure out the “how Ukraine can win” strategy.

Keywords: Russian-Ukrainian war, international order, ahistoricism, neorealism, neoliberalism, historical sociology.

Постановка проблеми. Перетворення Кремлем 24 лютого 2022 р. агресії проти України на повномасштабну війну, серед іншого, спровокувало черговий раунд пошуків/обґрунтування «знакової події» для розмежування «старого» та «нового» міжнародного порядку. Раніше претендентами на такі знакові події, які повинні буди підвести ризик під постбіполярним світом, вже розглядали терористичну атаку проти США 11 вересня 2001 р., російський напад на Грузію в 2008 р., окупацію Криму та початок російсько-української війни в 2014 р. Однак у випадку з повномасштабним нападом Росії на Україну ми маємо підстави говорити якщо не про консенсус, то як мінімум про суттєво переважаюче сприйняття події провідними експертами та впливовими політиками в якості своєрідного вододілу між «старим» і «новим» порядком.

Певною мірою узагальнене бачення наслідків російсько-української війни для міжнародного порядку висловив глава європейської дипломатії Жозеп Боррель: після російсько-української війни світ не залишиться таким, як був³. За всієї значущості такого визнання, воно є лише підставою замислитися над питаннями про те, яким саме був світ від закінчення холодної війни до 24 лютого 2022 р., чи мав місце міжнародний порядок як такий, яким належить бути світовому ладу задля унеможливлення агресивних війн. Відповіді на ці питання, по-перше, перебувають у широкому діапазоні від тріумфу та занепаду світового ліберального порядку до глобального безладу. По-друге, маємо очевидні складнощі кореляції теоретичного та прикладного вимірів проблеми, включно з потребою узгодження зусиль аналітиків і державних діячів, усвідомлюючи весь спектр відмінностей їхніх функцій у міжнародній системі.

Очевидно, що від відповідей на згадані вище питання значною мірою залежить не тільки місце України в світовій політиці, але й перебіг російсько-української війни, можливий формат її завершення. У світі балансу сил нашої країні буде важко уникнути ролі об'єкта, сакральної жертви в боротьбі за сфери впливу, тоді як міжнародний порядок, який базується на правилах (rules-based order), створює умови для суб'єктності України, реалізації власного вибору на користь європейської та євроатлантичної інтеграції. У світі, де домінує сила, піклуються про збереження обличчя путіна, тоді як у світі, який спирається на право, переймаються покаранням агресора.

Варто брати до уваги, що, з одного боку, причина і природа війни, її результати впливають на характер повоєнного порядку. Не випадково Джон Айкенберрі вже в назві своєї відомої книги «Після перемоги» акцентував сутнісний зв'язок між руйнуванням, відбудовою міжнародного порядку та природою великих війн⁴. Між тим, російсько-українська війна обґрунтовано вважається найбільшим військовим конфліктом у Європі після закінчення Другої світової війни. З іншого боку, ті чи інші інтерпретації міжнародного порядку визначають не лише його майбутню конфігурацію, не лише можливе місце України в міжнародній системі, вони безпосередньо впливають на хід і можливі підсумки російсько-української війни. Наприклад, бачення Заходом міжнародного порядку має пряму проекцію на очікувані результати російсько-української війни (активно обговорювана дилема «не допустити поразки України vs перемогти путіна»), від яких залежить обсяг, динаміка та асортимент допомоги нашої країні, включно з постачанням озброєння.

На нашу думку, кардинальні відмінності в баченні Заходом і Росією причин, природи та можливих наслідків сучасної російсько-української війни достатньо жорстко корелюються з просуванням ними принципово різних моделей світового порядку. Захід визнає недоліки лібе-

³ Borrell, J. (2022), “World will not stay the same after Ukraine-Russia war”, *The Jerusalem Post*, 28 February, available at: <https://www.jpost.com/opinion/article-698931>.

⁴ Ikenberry, J. G. (2001), *After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.

рального порядку, але налаштований на його вдосконалення і адаптацію⁵. Росія та Китай вважають ліберальний порядок засобом домінування Заходу. Всупереч риторичі щодо підтримки порядку, заснованого на правилах, реальні дії Москви та Пекіну на міжнародній арені переконливо засвідчують бажання впровадити порядок, який базується на силі та праві сильного, домогтися своєї реінкарнації принципів Вестфалю.

Мета нашої роботи полягає у з'ясуванні впливу російсько-української війни на порядок денний та зміст обговорення питання повоєнного міжнародного порядку. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання наступних **завдань**: розкрити особливості інтерпретації міжнародного порядку в межах реалістично-ліберальної ортодоксії; встановити фактори домінування зазначеної ортодоксії в теоретичному і прикладному вимірах; визначити основні тенденції, які позначилися в розумінні міжнародного порядку під впливом російсько-української війни; з'ясувати методологічний потенціал переосмислення порядку в міжнародних відносинах поза межами реалістичної та ліберальної традицій, передусім за допомогою теоретичних напрацювань Англійської школи та історичної соціології.

Методологічні зауваги. Краще розуміння мети дослідження потребує двох уточнюючих зауважень. По-перше, ми не претендуємо на вичерпну характеристику концептуалізації міжнародного порядку в межах різних традицій теорії міжнародних відносин. Теоретичний вимір нас буде цікавити, насамперед у його зв'язку з прикладним. Маємо чисельні приклади, так би мовити, прямого впливу, коли відомі теоретики працюють на урядові команди або коли політичні лідери самі безпосередньо знайомляться з науковим доробком авторитетних експертів (як у випадку із фактом читання Бараком Обамою книги Фаріда Закарії «Постамериканський світ», який став публічним завдяки фото репортера)⁶. Але, як правило, теоретичні інтерпретації світового порядку впливають на прийняття рішень у сфері зовнішньої політики та міжнародних відносин опосередковано, через складні механізми інституціональних і персональних комунікацій, характер яких залежить від багатьох факторів. Генрі Кіссінджер слушно зауважує, що ставлення державного діяча до проблеми світового порядку є не кінцевою ланкою в розумінні сучасної дипломатії, а скоріше його відправною точкою⁷.

Друге зауваження стосується сутнісного та просторового визначення поняття «порядок». Достатньо розповсюдженою є практика застосування понять «глобальний порядок», «світовий порядок», «міжнародний порядок» в якості взаємозамінних, синонімічних, що є не зовсім коректним. Якщо поняття «глобальний порядок» та «світовий порядок» дійсно можливо використовувати як синонімічні, то з терміном «міжнародний порядок» ситуація дещо інша. В цьому випадку варто скористатися здобутками Англійської школи теорії міжнародних відносин щодо співвідношення явищ і понять «світове співтовариство» (world society) та «міжнародне співтовариство» (international society), розрізняючи відповідно глобальний/світовий порядок і міжнародний порядок⁸. Предметом нашої уваги є саме міжнародний порядок.

Виклад основного матеріалу статті. Концепції міжнародного порядку склалися в рамках більшості впливових традицій у теорії міжнародних відносин, до того ж можуть мати суттєві відмінності навіть у межах однієї теоретичної традиції. Достатньо, наприклад, порівняти підходи вже згаданого неокласичного реаліста Фаріда Закарії⁹ та неореаліста Джона Міршеймера¹⁰. Невипадково суттєво відрізняються бачення походження та природи російсько-української війни двома згаданими представниками реалістичної традиції. Водночас, якщо ми звернемося до сфери публічної політики та міжнародних відносин, то побачимо, що ті, хто приймає рішення, визначає поведінку держав, найчастіше оперують концепціями з теоретичного арсеналу двох традицій – реалістичної та ліберально-ідеалістичної. Джон Айкенберрі обґрунтовано зауважує,

⁵ Daalder, I. and Lindsey, J.M. (2022), "Last Best Hope. The West's Final Chance to Build a Better World Order", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No. 4, pp. 120-130.

⁶ Garner, D. (2008), "What Obama Is Reading", *The New York Times*, 21 May, available at: <https://archive.nytimes.com/artsbeat.blogs.nytimes.com/2008/05/21/what-obama-is-reading/>.

⁷ Kissinger, H. (1994), *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, NY, p. 28.

⁸ Buzan, B. (2004), *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

⁹ Zakaria, F. (2008), *The Post-American World*, W.W. Norton & Company, New York and London.

¹⁰ Mearsheimer, J. (2019), "Bound to Fail. The Rise and Fall of the Liberal. International Order", *International Security*, Vol. 43, No. 4, pp. 7-50.

що дебати довкола витоків міжнародного порядку зазвичай ведуться між тими, хто наголошує важливість сили, і тими, хто акцентує важливість інститутів та ідей¹¹.

Якщо мати на увазі базові теоретичні засади реалістичної традиції в розумінні міжнародного порядку, то найпомітніший вплив на неї мали ідеї неореаліста Кеннета Волтца. Переважна частина його ідей є спільними для більшості прибічників реалізму: анархічна природа міжнародної системи; баланс сил як організуючий принцип системи, зміна балансу сил спричиняє трансформацію системи; параметри сили як ключовий фактор, який визначає поведінку актора та його місце в міжнародній системі; світова політика – це передусім арена суперництва великих держав, чії інтереси і визначають характер системи. Водночас відзначимо кілька базових концепцій, які піддаються критиці представниками не тільки інших теоретичних традицій, але й певних підходів всередині реалізму. Передусім це стосується абстрагування К. Волтца від будь-яких характеристик суб'єктів світової політики крім параметрів сили (здатності реалізувати наявні інтереси). Як він сам заявляє, анархічна природа системи уніфікує не тільки фундаментальний мотив поведінки держав – виживання, збереження власної політичної суб'єктності, але й функції держав у міжнародній системі, а тому не має значення те, чи є держава революційною або легітимною, ідеологічною або прагматичною, авторитарною або демократичною¹². Подібна тотальна уніфікація, наприклад, заперечується іншим класиком реалізму Генрі Кіссінджером. Достатньо подивитися пояснення ним обумовленості різноманіття міжнародних порядків¹³. Однак, особливої уваги, на нашу думку, заслуговує те, що Г. Кіссінджер підкреслює кореляцію між порядком і свободою: порядок і свобода, які іноді представляються протилежними полюсами спектру досвіду, зазначає він, насправді слід розуміти в якості взаємозалежних¹⁴.

Для представників ліберально-ідеалістичної традиції, як і для їхніх опонентів з реалістичного табору, міжнародний порядок – це передусім певний набір фундаментальних норм, принципів, інститутів, якими керуються держави у відносинах між собою¹⁵. Порівнюючи дві ортодоксальні течії, частіше виокремлюють відмінності між ними у розумінні співвідношення ролі інтересів і цінностей/ідеалів, балансу сил і міжнародних інституцій. Однак у контексті перспектив подолання обмеженостей ортодоксального бачення міжнародного порядку, продуктивнішим є осмислення походження і сутності подібностей, притаманних цим двом інтерпретаціям. На нашу думку, базовою подібністю, виступає концепція природного стану (людини, держави), яка є джерелом ахісторичизму обох теоретичних традицій. Наступна подібність, яка має фундаментальні наслідки для розуміння міжнародного порядку – визнання анархічної природи міжнародної системи. Якщо пам'ятати, що анархія в міжнародних відносинах – це не безлад, а різновид порядку, то реалісти і ліберали відрізняються, передусім баченням організуючого принципу міжнародного порядку, перші віддають перевагу балансу сил, другі – міжнародним інститутам. Невипадково американський світовий порядок Джон Айкенберрі визначає в якості хоча й ліберального, але все ж таки Левіафана¹⁶. Показовою є також запропонована ним класифікація міжнародних порядків з огляду на ключовий фактор, який забезпечує стабільність порядку. Дж. Айкенберрі вважає, що стабільність міжнародного порядку може бути забезпечена або пануванням, або балансом сил, або згодою¹⁷.

Домінування інтерпретацій, які генеруються представниками саме реалістичної та ліберальної традицій, має кілька пояснень. По-перше, вказані традиції формують своєрідний ортодоксальний дуалістичний мейнстрім у теорії та практиці світової політики, не зважаючи на вельми обґрунтовану критику з боку представників неортодоксальних підходів. По-друге, реалізм і лібералізм демонструють найвищий рівень «практикоорієнтованості», так би мовити апікабельності, здатності пропонувати прикладні моделі зовнішньої політики, які адаптовані до пев-

¹¹ Ikenberry, J. G. (2001), *Op. cit.*, p. 10.

¹² Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Pub. Co., Reading, Mass., p. 99.

¹³ Kissinger, H. (2014), *World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, Penguin Press, London, p. 2-8.

¹⁴ *Ibid.*, p. 8.

¹⁵ Ikenberry, J. G. (2001), *Op. cit.*, p. 23.

¹⁶ Ikenberry, J. G. (2011), *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.

¹⁷ *Ibid.*, p. 13.

них інтерпретацій світового порядку. Невипадково саме серед «ортодоксів» ми бачимо чисельні приклади залучення в різних форматах до творення державної політики: Генрі Кіссінджер, Збігнев Бжезінський, Річард Хаас, Джозеф Най, Джон Айкенберрі. І нарешті, ще одна підстава для панування «ортодоксів», яка в певному сенсі може розглядатися в якості ключової: вкрай низький рівень «аплікабельності» неортодоксальній концепції, нездатність запропонувати базовані на них альтернативні прикладні моделі поведінки держави на міжнародній арені. Наявність цього системного недоліку визнає один з найбільших авторитетів критичної теорії Роберт Кокс, який, порівнюючи вплив на публічну політику теорії вирішення проблем і критичної теорії, відверто констатує: маргінальність другої в порівнянні з першою пояснюється нездатністю критичної теорії належним чином забезпечити тих, хто перебуває при владі, політичними рекомендаціями¹⁸.

Реалістично-ліберальна ортодоксальна дихотомія домінує і в осмисленні російсько-української війни. Георг Соренсен вважає, що російський повномасштабний напад на Україну завдав серйозної шкоди відкритому, базованому на правилах ліберальному світовому порядку. Дискусії щодо нового міжнародного порядку, на його думку, демонструють вже згадуване розмежування між скептиками-реалістами, які прогнозують повернення світу анархії, суперництва великих держав і дилеми безпеки, та лібералами-оптимістами, які вірять у відродження ліберального порядку¹⁹.

Загалом, в осмисленні питання міжнародного порядку в контексті російсько-української війни вже позначилися кілька тенденцій, які є поза відмінностями інтерпретацій, обумовленими належністю до різних традицій теорії міжнародних відносин. По-перше, маємо вже згаданий вище консенсус стосовно наслідків війни: вони є глобальними за географічним виміром і комплексними в сенсі охоплення різних сфер суспільних відносин²⁰. Крім суто глобального виміру, показовими є дослідження регіональних аспектів впливу російської агресії²¹. По-друге, переважаюча більшість дослідників визнає завершення постбіполярної доби і намагається окреслити контури нового міжнародного порядку. По-третє, в баченні нового порядку домінує адаптивний підхід, який виявляється, насамперед у мисленні звичними категоріями та концепціями, в активному зверненні до історичних паралелей. Розглянемо кілька прикладів. Почати варто з активної експлуатації концепції «холодна віна»: від чисельних пророцтв нової холодної війни²² до заяви про те, що вона ніколи не закінчувалася²³. Відповідно, спостерігаємо не менш інтенсивне обґрунтування нової біполярності, на цей раз переважно глобальними центрами сили виступають США і КНР²⁴. На окрему увагу заслуговує просування теми глобального Півдня²⁵. В концептуальному сенсі глобальне протистояння Півдня та Півночі все частіше розглядається не в контексті бідні VS багаті, а скоріше у вигляді нові глобальні гравці VS домінуючий Захід.

¹⁸ Schouten, P. (2009), "Robert Cox on World Orders, Historical Change, and the Purpose of Theory in International Relations", *Theory Talks*, No 37, available at: <http://www.theorytalks.org/2010/03/theory-talk-37.html>.

¹⁹ Sørensen, G. (2023), "Liberal World Order after Ukraine", Cappelletti, F (Ed), *Towards a New European Security Architecture*, *ELF Study 6*, European Liberal Forum, pp. 1-7.

²⁰ Burrows, M. and Manning, R.A. (2023), "How will the Russia-Ukraine war reshape the world? Here are four possible futures", available at: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/the-big-story/how-will-the-russia-ukraine-war-reshape-the-world-here-are-four-possible-futures/>; Fazal, T.M. (2022), "The Return of Conquest? Why the Future of Global Order Hinges on Ukraine", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No. 3, pp. 20-27; Ignatius, D. (2022), "Putin's assault on Ukraine will shape a new world order", *The Washington Post*, 24 February, available at: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/02/24/putin-invasion-ukraine-shape-new-world-order/>.

²¹ Roland, G. (2023), "The war in Ukraine and its consequences for the international order and North East Asia", *Asia and the Global Economy*, Vol. 3, No 1, available at: <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2023.100056>.

²² Rachman, G. (2022). "Ukraine and the start of a second cold war", *Financial Times*, 6 June, available at: <https://www.ft.com/content/34481fbd-4ca7-4bb3-bef5-e68fefed7438>.

²³ Kotkin, S. (2022), "The Cold War Never Ended. Ukraine, the China Challenge, and the Revival of the West", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No 3. pp. 64-78.

²⁴ Allison, G. (2017), *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Houghton Mifflin Harcourt, Boston, Mass.

²⁵ Pavia, J. (2023), "The West and the Rest: The Global South Challenging the International Liberal Order", available at: blog.sciencespo-grenoble.fr/index.php/2023/04/22/the-west-and-the-rest-the-global-south-challenging-the-international-liberal-order/

Нарешті, четверта тенденція, ключова щодо проблематики нашої статті, стосується впливу російсько-української війни на концепцію і практику міжнародного порядку, заснованого на правилах. Скептицизм реалістів у цьому питанні має дві основних опори. Перша з них спирається на глибоке коріння в розумінні неореалістами співвідношення правил та інтересів. Джон Мершеймер нагадує, що правила придумані та впроваджуються великими державами, які дотримуються їх настільки, наскільки вони відповідають інтересам провідних гравців. Коли правила не відповідають інтересам домінуючих держав, такі держав або ігнорують їх, або переписують²⁶. Друга опора скептицизму – це реалії світової політики. Не тільки Росія, але й Китай та Індія претендують на «власне прочитання» норм, на яких базується порядок. Як зазначає авторитетний представник сучасного реалізму Стівен Волт, різні країни мають різну ієрархію важливості тих чи інших норм міжнародних відносин²⁷.

Ліберальний світовий порядок – це фактично концепція та прикладна модель міжнародного порядку, яка пропонується в рамках ідеалістичної парадигми. Представники ліберальної традиції проблеми порядку, заснованого на правилах, пов'язують не тільки з поширенням у світі авторитарних режимів, атаками на ліберальну демократію з боку націоналістів і популістів, але й з внутрішньою кризою лібералізму. Важливо, що ліберали усвідомлюють історичні витоки та системну природу кризи лібералізму і ліберального міжнародного порядку, розуміючи, що вона не почалася з путінською агресією і не закінчиться разом поразкою кремля у війні²⁸. Оптимізм щодо відновлення заснованого на правилах порядку вони пов'язують, передусім з адаптацією лібералізму до внутрішніх суспільних трансформацій і динамічних змін у світовій політиці. Однак не менше значення надається здатності ліберальних демократій протистояти викликам з боку авторитаризму, усвідомлення чого суттєво прискорилося з початком повномасштабного вторгнення російських військ в Україну в лютому 2022 р. Під час промови у Варшаві 26 березня 2022 р. президент Дж. Байден однозначно окреслив боротьбу українців проти російської агресії складовою «великої битви за свободу: битви між демократією та авторитаризмом, між свободою і гнобленням, між порядком, який базується на правилах і таким, що керується грубою силою»²⁹. Однак перемога в цій битві, на думку Фіони Хілл, залежить від визнання помилковості стратегії, побудованої на обмірковуванні ризиків спровокувати путіна замість нарощування спроможності Заходу ефективно протистояти його агресивній поведінці³⁰. Зауважимо, що в одному із своїх попередніх досліджень автор також попереджав про негативні наслідки «розгубленості Заходу»³¹.

Панування реалістично-ліберальної ортодоксії у вивченні впливу російської агресії проти України на міжнародний порядок мало як позитивні, так й негативні наслідки. Завдяки реалістам і лібералам досліджуване питання опинилося в актуальному контексті теоретичних дискусій щодо походження та природи війни і міжнародного порядку, набуло вкрай важливий прикладний вимір. Однак обидві мейнстрімні теоретичні підходи (передусім у варіації неореалізму і неоліберального інституціоналізму) страждають на ахісторизм. Він виявляється в статичній картині структури світової політики, яка має наслідком сприйняття історично обумовлених категорій балансу сил, суверенітету, анархії, тощо в якості стабільних, фіксованих сутностей без специфікації в часі та просторі³².

²⁶ Mearsheimer, J. (2019), "Bound to Fail. The Rise and Fall of the Liberal. International Order", *International Security*, Vol. 43, No. 4, p. 9.

²⁷ Walt, S.M. (2023), "Some Rules of Global Politics Matter More Than Others", available at: <https://foreignpolicy.com/2023/03/27/some-rules-of-global-politics-matter-more-than-others/>.

²⁸ Fukuyama, F. (2022), "Putin's war on the liberal order", *Financial Times*, 4 March, available at: <https://www.ft.com/content/d0331b51-5d0e-4132-9f97-c3f41c7d75b3>.

²⁹ "Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. March 26, 2022. The Royal Castle in Warsaw. Warsaw, Poland", available at: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/>.

³⁰ "Lessons from Ukraine. Brookings scholars assess Vladimir Putin's assault, Ukraine's resistance, and the world's response after one year of war", available at: <https://www.brookings.edu/articles/lessons-from-ukraine/>.

³¹ Temirov, Y. (2018), "The West's confusion: origins and implications", *Social Space. Scientific Journal*, Vol. 15, No 1, pp. 221-237.

³² Go, J. and Lawson G. (2017), *Op. cit.*, p. 17.

Методологічний інструментарій подолання (або хоча б послаблення) ахісторицизму можуть запропонувати інші теоретичні підходи, насамперед Англійська школа та історична соціологія в міжнародних відносинах³³. Нагадаємо, що Англійська школа в теорії міжнародних відносин не є методологічно монолітною, її представників об'єднує концепція міжнародного співтовариства (*international society*). Через цю обставину деякі дослідники з табору історичних соціологів, як то Беррі Бузан і Джордж Лоусон, можуть водночас належати також до Англійської школи. В аналізі міжнародного порядку вказані теоретичні підходи поєднують погляд на нього як на впорядковані практики обміну між самостійними політичними одиницями, що визнають один одного в якості незалежних³⁴. Саме акцент на процесі та взаємодії відрізняє цей погляд від реалістично-ліберальної ортодоксії, яка бачить в порядку передусім певний набір норм, правил і принципів. Пріоритетність процесу має витоки з інтерпретації Хедлі Булла, який розглядав міжнародний порядок як модель активності спрямовану на підтримку первинних або найважливіших завдань співтовариства держав, міжнародного співтовариства³⁵.

Ахісторицизм реалістичної та ліберальної традицій є похідним від концепції природного стану. Його подолання передбачає денатуралізацію, сприйняття явищ світової політики як таких, що творяться через соціальні процеси, локалізовані в часі, інакше кажучи за допомогою історичного аналізу³⁶. У випадку осмислення міжнародного порядку історичизм виявляється насамперед в активному залученні історично обумовлених практик³⁷. Історичну обумовленість практик не слід плутати з примітивною дослідницькою методикою так званими «історичними паралелями», яка, на наш погляд, виступає розповсюдженою демонстрацією ахісторицизму. Прибічники історичної соціології розглядають міжнародні відносини крізь призму взаємодії співіснуючих суспільних порядків різного роду і різного рівня, фокусуються на моделях безперервності та змін, які виникають в процесі цієї взаємодії. Підвищена увага саме до змін є вкрай важливою в умовах кардинальних і масштабних трансформацій, одним з проявів яких виступає розпад старого і формування нового міжнародного порядку³⁸.

Висновки. Таким чином, ми можемо обґрунтовано стверджувати, що російсько-українська війна, з одного боку, актуалізувала інтерес до проблематики міжнародного порядку, визначила нові тенденції в дослідженнях, а також змінила акценти у вже наявних на той момент напрямках вивчення питання. З іншого боку, наймасштабніший військовий конфлікт після Другої світової війни загострив кризу як теорії, так і практики ліберального світового порядку, єдиної альтернативи анархічній системі міжнародних відносин, альтернативи, яка домінувала в світовій політиці з середини ХХ століття.

Російсько-українська війна має суттєвий вплив як на порядок денний, так й зміст дискусій щодо міжнародного порядку. В теоретичному вимірі стала очевидною необхідність оновлення методологічних засад досліджень, відмовитися від спроб пояснення міжнародних відносин, які перебувають подолання в стані докорінних трансформацій за допомогою застарілих концепцій з арсеналу реалістичної традиції: анархічна природа міжнародних відносин, баланс сил як єдиний та незмінний організуючий принцип системи, уявлення про природу міжнародного порядку як переважно певного набору правил, норм, принципів та інститутів. Насамперед існує потреба в подоланні ахісторицизму, базованому на домінуванні універсальності та неперервності в характеристиці світової політики загалом, міжнародного порядку зокрема.

Можливості досягнення зазначених завдань надає методологічний потенціал історичної соціології, яка привертає увагу до різних форм міжнародного порядку, акцентує дискретність і особливість, розкриває яким чином соціальні форми і процеси відбиваються на міжнародних явищах і подіях. В прикладному вимірі переосмислення концептуальних засад дослідження

³³ Hobden, S. and Hobson, J. (eds.) (2002) *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.

³⁴ Lawson, G. (2020). "The rise of modern international order", Baylis, J., Smith, S. and Patricia Owens (Ed.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations (8ed)*, Oxford University Press, Oxford, UK, p. 40.

³⁵ Bull, H. (2002), *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Palgrave, Houndmills, Basingstoke and New York, N.Y., p. 8.

³⁶ Go, J. and Lawson G. (2017), *Op. cit.*, p. 3.

³⁷ *Ibid.*, p. 7.

³⁸ *Ibid.*, p. 24.

міжнародного порядку дозволить, по-перше, неупереджено поглянути на можливість втілення порядку, заснованого на правилах, яка враховує те, що ключові гравці (демократичний Захід, з одного боку, і авторитарні режими з іншого) мають відмінну суспільну природу, а значить по-різному тлумачать прийнятні норми і принципи міжнародних відносин. По-друге, це створить передумови того, що Захід в підтримці України нарешті відмовиться від згубної стратегії «не дати Україні програти» на користь підходу «створювати умови для української перемоги».

References

1. Allison, G. (2017), *Destined for War: Can America and China Escape Thucydides's Trap?* Houghton Mifflin Harcourt, Boston, Mass.
2. Baylis, J., Smith, S., and Owens P. (Eds) (2019), *The Globalization of World Politics*. Eight Edition, Oxford University Press, Oxford.
3. Borrell, J. (2022), "World will not stay the same after Ukraine-Russia war", *The Jerusalem Post*, 28 February, available at: <https://www.jpost.com/opinion/article-698931> (accessed 20 August 2023).
4. Bull, H. (2002), *The Anarchical Society. A Study of Order in World Politics*, Palgrave, Houndmills, Basingstoke and New York, N.Y.
5. Burrows, M. and Manning, R.A. (2023), "How will the Russia-Ukraine war reshape the world? Here are four possible futures", available at: <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/the-big-story/how-will-the-russia-ukraine-war-reshape-the-world-here-are-four-possible-futures/> (accessed 16 August 2023).
6. Buzan, B. (2004), *From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
7. Daalder, I. and Lindsey, J.M. (2022), "Last Best Hope. The West's Final Chance to Build a Better World Order", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No. 4, pp. 120-130.
8. Fazal, T.M. (2022), "The Return of Conquest? Why the Future of Global Order Hinges on Ukraine", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No. 3, pp. 20-27.
9. Friedman, G. (2022), "How the Ukrainian Battlefield Redefines the World", available at: <https://geopoliticalfutures.com/how-the-ukrainian-battlefield-redefines-the-world/> (accessed 16 August 2023).
10. Fukuyama, F. (2022), "Putin's war on the liberal order", *Financial Times*, 4 March, available at: <https://www.ft.com/content/d0331b51-5d0e-4132-9f97-c3f41c7d75b3> (accessed 13 August 2023).
11. Garner, D. (2008), "What Obama Is Reading", *The New York Times*, 21 May, available at: <https://archive.nytimes.com/artsbeat.blogs.nytimes.com/2008/05/21/what-obama-is-reading/> (accessed 18 July 2023).
12. Go, J. and Lawson G. (2017), "Introduction: For a Global Historical Sociology", Go, J. and Lawson, G. (Eds.), *Global Historical Sociology*. Cambridge University Press, Cambridge, UK, pp. 1-34.
13. Hobden, S. and Hobson, J. (Eds.) (2002) *Historical Sociology of International Relations*, Cambridge University Press, Cambridge, UK.
14. Ignatius, D. (2022), "Putin's assault on Ukraine will shape a new world order", *The Washington Post*, 24 February, available at: <https://www.washingtonpost.com/opinions/2022/02/24/putin-invasion-ukraine-shape-new-world-order/> (accessed 18 July 2023).
15. Ikenberry, J. G. (2001), *After Victory. Institutions, Strategic Restraint, and the Rebuilding of Order After Major Wars*, Princeton University Press, Princeton and Oxford.
16. Ikenberry, J. G. (2011), *Liberal Leviathan. The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton University Press, Princeton and Oxford.
17. Kissinger, H. (1994), *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York, NY.
18. Kissinger, H. (2014), *World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History*, Penguin Press, London.
19. Kotkin, S. (2022), "The Cold War Never Ended. Ukraine, the China Challenge, and the Revival of the West", *Foreign Affairs*, Vol. 101, No 3. pp. 64-78.
20. Lawson, G. (2020). "The rise of modern international order", Baylis, J., Smith, S. and Patricia Owens (Eds.), *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations (8ed)*, Oxford University Press, Oxford, UK, pp. 39-53.

21. “Lessons from Ukraine. Brookings scholars assess Vladimir Putin’s assault, Ukraine’s resistance, and the world’s response after one year of war”, available at: <https://www.brookings.edu/articles/lessons-from-ukraine/> (accessed 18 July 2023).
22. Mearsheimer, J. (2019), “Bound to Fail. The Rise and Fall of the Liberal. International Order”, *International Security*, Vol. 43, No. 4, pp. 7–50.
23. Pavia, J. (2023), “The West and the Rest: The Global South Challenging the International Liberal Order”, available at: blog.sciencespo-grenoble.fr/index.php/2023/04/22/the-west-and-the-rest-the-global-south-challenging-the-international-liberal-order/ (accessed 16 May 2023).
24. Rachman, G. (2022). “Ukraine and the start of a second cold war”, *Financial Times*, 6 June, available at: <https://www.ft.com/content/34481fbd-4ca7-4bb3-bef5-e68fefed7438> (accessed 24 July 2023).
25. “Remarks by President Biden on the United Efforts of the Free World to Support the People of Ukraine. March 26, 2022. The Royal Castle in Warsaw. Warsaw, Poland”, available at: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/26/remarks-by-president-biden-on-the-united-efforts-of-the-free-world-to-support-the-people-of-ukraine/> (accessed 20 July 2023).
26. Roland, G. (2023), “The war in Ukraine and its consequences for the international order and North East Asia”, *Asia and the Global Economy*, Vol. 3, No 1, available at: <https://doi.org/10.1016/j.aglobe.2023.100056> (accessed 27 July 2023).
27. Schouten, P. (2009), “Robert Cox on World Orders, Historical Change, and the Purpose of Theory in International Relations”, *Theory Talks*, No 37, available at: <http://www.theorytalks.org/2010/03/theory-talk-37.html> (accessed 5 August 2023).
28. Sørensen, G. (2023), “Liberal World Order after Ukraine”, Cappelletti, F. (Ed), *Towards a New European Security Architecture, ELF Study 6*, European Liberal Forum, pp. 1-7.
29. Temirov, Y. (2018), “The West’s confusion: origins and implications”, *Social Space. Scientific Journal*, Vol. 15, No 1, pp. 221-237.
30. Walt, S.M. (2023), “Some Rules of Global Politics Matter More Than Others”, available at: <https://foreignpolicy.com/2023/03/27/some-rules-of-global-politics-matter-more-than-others/> (accessed 18 August 2023).
31. Waltz, K. (1979), *Theory of International Politics*, Addison-Wesley Pub. Co., Reading, Mass.
32. Zakaria, F. (2008), *The Post-American World*, W.W. Norton & Company, New York and London.